

Föreläsningar vid
Stockholms
högskola, HT 1889
: L40:86 B /

Rydberg, Viktor,

HS L40:86 B

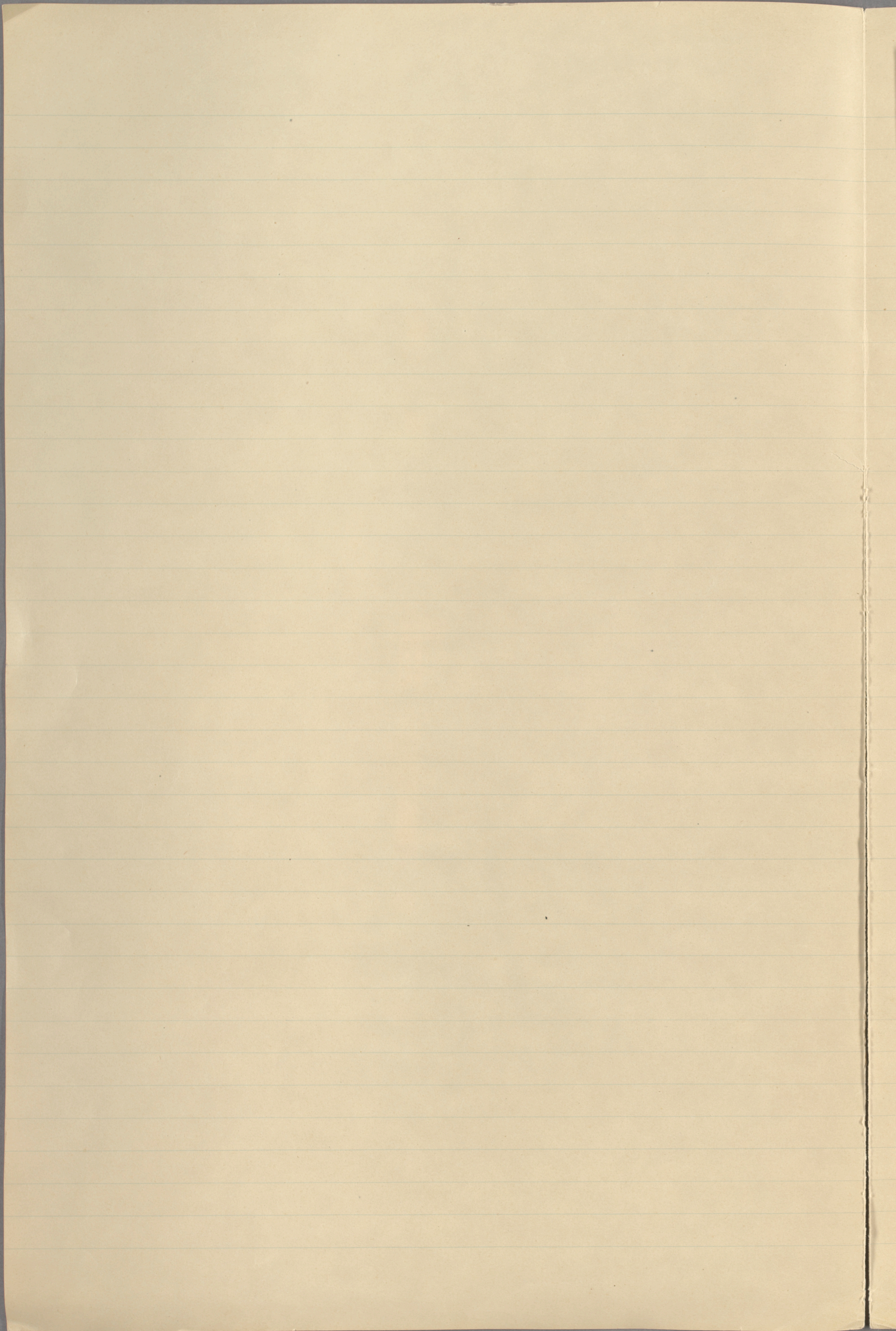
National Library
of Sweden

L 40:86B:6

6.

11/10 1889.

(12 bl.)

Den föregående föreläsningen avslutades med en hänvisning på det omfattande
konstverksamheten erhölet under det romerska kejsardömet första århundraden.
Det synes mig här vara på sin plats att lämna en öfversigt af konstverksamhe-
tens historia under nämnda tid, hvad hjälpa dess omfattning vilkommer. Den
antika konstens blomstringstid var förbi, sedan Hellas förlorat sin självständighet.
Men den antika konstverksamhetens blomstringstid, ^{utifrån var en} ^{sedan} ^{den civiliserade}
världen i hägn af Romms väpen, ^{och} Romms lagar ^{konst} kom i åtnjutande af en fred
och en ordning, som därtills icke haft ett motsvarande i mänsklighetens häfder.

Först en blick på konstverksamheten inom arkitekturens område. Hos alla
till närm kulturer komna förutidiga folk har lusten att bygga framträtt, och
antagit mer eller mindre vildiga dimensioner. Assyrier, babylonier och egypt-
ter hafva uppfört byggnader, imponerande genom ^{sin} storlek. De stora förutids-
monarkerna kunde förfoga öfver ^{några armar som helst} många ~~stora~~ arbetarkrafter som helst.
Herrskaren befälde, och slafvar i hundratals tal stodo snart ~~reda~~ redo att
gifva verktyget åt hans idéer eller syfter i byggnadsrig. De helleniska
republikerna åter förfogade öfver jämförelsevis ringa arbetarkrafter. Deras
byggnader imponera ej heller genom sin ^{lek} storlek, utan genom sin skönhet
och harmoni - genom egenskaper, som ingen självherrskare kan med sin makt-
bud åstadkomma. Men ingen tid och intet folk har byggt någonting
som det romerska under kejsardömet första sekter. ^{och} Cæsareerna hade den
förmånen, att de förfogade öfver arbetarkrafter, jämförelsevis med förutidsmon-
arkernas, och öfver konstnärer, som ~~göt i den~~ ^{ärft} den helleniska förutids-
tidens konsttraditioner och hade sina förebilder i den tidens ^{alla} arkitekto-
niska skapelser.

Alla känna vi Romms Pantheon, det värdt bevarade arkitektoniska
monumentet från kejsartidens Rom. Det är byggt icke af en cæsar, utan
af en ~~med~~ privatman, Agrippa, kejsar Augustus' vän och frände. Det var
ursprungligen bestämmt att vara hafsvärdet i ett offentligt badhus, kvars
front det skulle bilda. Det blef emellertid ett tempel, och det med ^{Agrippa}
Det gif i sin måjestätiska enkelhet ett öfvervildigande intryck, ^{och} ^{det} ^{är}
på ~~stämningen~~ ^{en} ^{en} gång ~~en~~ ett symbol af romerlynnets förening med det
helleniska gudet: af viljekraften, som tager Märket i sin hand.
Om dess rent konsthistoriska betydelse för torde jag främde på tillfälle att
yttra mig. Här nämner jag ^{Pantheon} det ~~främst~~ ^{främst} därför att dess mur, invidt är
27 firc konstas, bildar likasom firkant, propyläerna till kejsardömet

11/10. 89.

arkitektoniska verksamhet, om hvilken jag ännu har gifvit en föreläsning så godt som det i kortet och utom ingående i konsthistoriska esbildheter låter sig göra.

En liflig byggnadsverksamhet hade emellertid redan under republikens sista tider gjort sig gällande i Rom. Af de oerhörda rikedomar, som segerrike fälttågar, plundrade administratörer och affärsmän ditförde från eröfrade länder, användes mycket på glänsande offentliga byggnader och äfven på enskilda palats. Men under sina republikanska århundraden, ända intill triumviraternas tid, var Rom icke en vacker stad, åtminstone icke i grekernas ögon. Tåge, som desse voro, vil städer med raka gator, gemerade med kolonnader, vid präktfulla tempel och offentliga byggnader, uppförda af marmor och smyckade med bildstoder, målningar och förgyllningar, kunde desse icke dölja sin öfveraktning, när de kommo till Rom och funno, att denna stad, herskarinnan öfver så många rika och civiliserade länder, staden, inför hvars folk så många konungar nödgats böja sina knä, hade ett utseende, som för ingen del åter speglade hans makts, ryktbarhet och krijkraft. Han imponerade visserligen genom sin storlek samt det rörliga och brokiga lifvet på sina gator; men dessa gator voro till största delen trånga och slingrade; husen hade vid många af dessa gator en höjd, som föreföll grekerna oproportionerlig och oskön. Byggnadsmaterialet var tegel, eller i bästa fall de i stadens närhet brutna stenlagen, den fläckiga peperinen eller den rödaktiga travertinen. Af marmor fanns icke ännu in i andra århundradet före Kristus ^{icke} ett spår, ej ens i de dekorativa delarne af stadens offentliga bygg. under, och det ehuru Carraras stambrot icke lägo så särdeles lätt att bota.

Skad kunde orsaken härtill vara? Staden förfogade ju öfver outtrouliga tillgångar, af hvilka hon kunde hafva medlagt en del på sina offentliga byggnader. Bland de förnämde familjerna hade många en ofantlig rikedom, som de kunde använt öfven på statliga byggnader. De grekiska städernas skönhet var romarna väl bekant, ty de voro ju dessa städers eröfrare och herren. De skunde således icke uppenbarade föredömen i byggnadslära, och de

11/10. 89.

saknade ej heller förträffliga arkitekter. Dorsaken låg endast och allenast i det fiderueifda bruket, som ännu intill det sistas århundradet med stränghet upprätthölls af den allmänna meningens. Vår fader, så kette det, bodde inom anspråkslösa tegelväggar, och vi äro sannoligen icke för goda at göra detsamma. Vår fader grundlade vårt fria och fasta samhälls skick, och hafva med sina vapen gjort oss till det världsherrskande folket; Skola dessa söner, om de flytta inom marmoreväggar, kunna upprätthålla denna frihet och trygga at sig dessa vapenvinningar? Det skola de icke kunna; ty, huru likgiltigt det i moraliskt afseende må synes, om det hurs är uppfördt af det ena byggnadsämnet eller det andra, så ligger det dock i tingens natur, at dyrbara murar skola påkalla en dyrbar inredning, och den dyrbara inredningens i sin ordning frammanas at öfverflödigt lefnads sätt och verkliga seder. Sedan var den slutats, som drogs af den allmänna meningens i det republikanska Rom och snart vidhölls. Många af de rike hade gerne velat följa de grekiska föredömena, men vågade det icke emedan det skulle varit allmänt ogillande och antagligen ifören skulle blifvit påtaladt af censorerna, som hade at vara öfver de gamla sederens helgd.

De gamla sederne kunde emellertid icke i längden upprätthållas. Högadens omkring dessa förtes mer och mer af tiden, och det kräfdes endast en smula tilltaggenhet, för at gifva honom den första stöten, och han skulle så visa sin bräcklighet. Märkligt nog var det just en censor, en af sederens väktare, som vardt banbrytare at den privata romerska byggnadslusten. Hans namn var Crassus. Vidserligen egde Rom redan före hans tid tre marmorbbyggnader; men dessa tre voro tempel at Jupiter, Juno och Mars. Tuzen hade det intills fördrifvat sig at använda marmor för sin enskilda bostad. Crassus vågade det, men på oovrigar. Han lät införskrifva fyra pelare af kyanettisk marmor, för gifvande at han vilke nyttja dem som prydnad till en teater, som han förut, i egenskap af edil, uppbjytt at romerska folket. Då detta emellertid icke beif af, spred sig ryktet, at han skulle använda dem till punktuarium at Romus skyddsjudinnas Tempel.

11/10. 89.

Men de hämnade till sitt i hans eget hus. på palatinske kullen.
 Han tadelades för denna lys. af allmänna meningem, erhöi en offentlig
 lig skrepa af sin medbroder i censorembetet och fick dertil spensu-
 net: den palatinske Venus. Men det exempel han gifvit verkade som
 genomskränningem af en damm, hvors vatten kotal stiga öfver sina
 bräddar. Et vanligt privathus i Rom den tiden kunde uppbyggas
 för en summa, motsvarande 17,000 francs; det hus, som Crassus
 uppfört it sig, kostade tillika med trädgårdar, som det inestod,
 öfver en och en half million francs. Men snart uppfördes ätskillige
 privathus, som kostade ännu mer. När Crassus uppsatte de fyra hyacinthis
 marmorfelarene i sitt hus, var Julius Caesar en spinnig yosse. När Caesar
 vid femtiofem års ålder dog, hade Rom mer än hundra enskilda
 palats, som vida öfverträffade Crassus' i storlek och prakt och dess-
 utom en mängd offentlige byggnader, täflande med Grecklands i lys
 och konstnärlig utstyrelse. Caesars lifstid ken (jordenuskull) betraktas
 som det första tidskedet i romersk byggnadslys. Det andra tids-
 koret, då denna lys ännu vidare utvecklades och antog en verklig
 jabelaktig utsträckning, ken räknas från Augustus till och med
 Domitianus. Men öfven efter Domitianus förtjock byggnadslusten och
 frambragte utomordentlige skapelser, hvilka, såsom Trajanus' forum
 och Caracallas termer, väckte efterverldens beundran och förvåning.
 I andra och tredje århundradet eft. Kristus utgjorde jordenuskull
 stora delar af det egentlige iure Rom och hela Marsfältet en sam-
 manhängande komplex af marmorbbyggnader, täflande med hvarandra
 i storlek och prakt, och Rom var då otrifvelaktigt öfven i arkitek-
 toniskt afseende den mest imponerande och lysande stad, som verlden
 någonsin set, ehuru dess byggnader i sina hämnars ögon visserligen
 icke kunde utveta estetisk synpunkt jämföras med det peri-
 kleiska Athen.

Under det första af de omnämnde tidskedena — Julius Caesars
 lifstid — utbredde Rom sitt värde öfver vidsträckt område i
 Asien, Afrika och Europa, och de lycklige krig, hvaregenom detta
 skedd, lemnade ofantlige segerbyten i händerna på romerske
 fältherrar, officerare, civilembetsmän, kärleverantörer och andre affärs-
 män. En del af dessa rikedomar användes ej blott till glänsande

11/10. 89.

offentliga byggnader, utom och till yppiga och storstadens privatpalats.
 Att man nästan kunde se den förestående Cressus' palats,
 för ännu inte utomordentligt betraktades nu med lönje, sedan en privatman,
 Scaurus, lät på Palatinen uppföra åt sig ett palats, hvars etniska
 omfång en hel liten skara af pelare af mörk marmor, mätande
 36 fots höjd. Med 360 sådana pelare hade Scaurus lät pryda
 en ^{provisansk} Teoposar teater, som han uppbyggt, och när teatern nedtog,
 uppsatte han de stötte af dessa pelare kring atriet eller den inre
 gårdgården i sitt palats.

Kejsartiden sökte öfverträffa äfven sådant. I Walden Horatius,
 kejsar Augustus' vän, omtalar såsom på hans tid allt vanligt
 i de enskilda palatsens atrier eller gårdgårder med väggpilaster af
 fregisk marmor, pelare af sammisk och bjelklag af bysantinsk
 marmor samt kasserade förgyllda och med elfeben inlagda tak.
 Mellan pelarna - heter det hos Ovidius ^{vidare} - sora springbrunnar bland
 grupper af träd och buskar och utspädda sig purpurfärgade, som
 mellan de utstängda solen, kastade en rödakt skugga öfver golfsats och
 säker samt moss- och blomsterbäddar.

Hvad dessa skalden - Horatius och Ovidius - här skildrat bekräftar
 fullkomligt af en fackman, en arkitekt från kejsar Augustus' tid, Vitruvius
 Pollis, af hvilken ett verk om byggnadskonsten har kommit till våra
 dagar. När Vitruvius beskriver, huru ett koningshus för en förman och
 rik familj i Rom är inrättadt, så omtalar han såsom nödvändiga
 beståndsdelar: kungligt höga vestibuler, vidsträckt gårdplaner och
 pelarsalar, parker och portiker, som böra göra ett imponant intryck,
 stora mottagningsrum, föreläsningrum, bibliotek och målninggalleri.

Efter kejsar Augustus' tid stegrades byggnadslyskan ytterligare
 ända till slutet af Neros, då man hade nått en höjd, som det nu
 mera i själva verket var omöjligt att öfverträffa. Äfven under de
 senare kejsarnes uppfördes, såsom jag nämnt storstadens arkitektoniska
 verk; men dessa voro dock till största delen offentliga byggnader.
 Man har itokilliga uppgifter på hvad tonarten i de förnämde
 konsterna af Rom kostades under det första århundradet af kejsartiden
 - uppgifter, som visa, att de voro mycket dyra. Icke förtv försämlade
 den tidens patricier att bygga sina palats i flere våningar, hvilket

11/10. 89.

naturligtvis skulle hafva besparat den touchplats. Hus frän tre till sju
 väningar byggdes endast på spekulatiou och för att hyras ut. De för
 en enda familj beräknade palatset desmot borde ett yttre till hafva
 i anttel partiet en enda väning och på flyglarne två. Den stora, från
 väningar höge slafkasalen, som tillhörde hvarje sådant palats, förlades
 ett vänga bakgården. Och då dessutom park och trädgård och öfvertäckta,
 för promenader afsedda pelargängar icke fingo saknas inom sådana
 palats, så kan man förstå, att de måste hafva haft ett väldigt omfång.

Men hafva vi hört omtalas de offentliga badhusen i Rom. Thuru
 dessa byggnader egentligen vara inrättade för de mindre bemädlade
 klasserna, voro de likväl utstydda med försånde prakt. Redan deraf
 kan man draga den slutsats, att de förnämde, som badade hemma hos
 sig sjelfe, ville hafva det minst lika praktiskt omkring sig i sina
 enskilda badrum som folkets massa hade det i de offentliga. Detta
 bekräftas också af många uppgifter. Skalden Juvenalis berättar, att
 senatorn Tronto, ehuru han icke var rik efter den tidens begrepp om
 rikedom, utlånade en summa, motsvarande 40,000 kronor, på sina
 badrum, och han tillägger, att enskilda badlokaler, som kostat 120,000
 kr. icke voro ovanliga. Författerne Statius och Martialis ha lemnat
 oss beskrifningar på ett sådant ^{bad} hus, tillhörigt en son af Claudius
 Etruscus. Man finner af dessa skildringar, att man i synnerhet
 lade an på de dyrbara stenarterna och andra stearter: alabaster,
 ofitisk marmor, svärvit fenicisk marmor o. s. v.; tecken glänter af
 färgrik glasmosaik; likasom badkaren, så voro också vattenrören af silver.
 De stora bassinerna voro af en särskild klar marmor, hvars grundsten
 var densamma som det sålunda kallvattens, hvidan detta, flytande
 genom bassinen, knappast var märkbart för ögat. Dyrbara bildstoder
 hörde till den vackra utsmyckningen i sådana badhus. Svavid bad-
 rummen funnos salar för gymnastik och ballepel.

Sommaren tillbragte Romens patriciska familjer i sina lantliga
 gårdar och villor vid hafskusten, vid insjöarne eller uppe på berg.
 Byggnadslyken var här lika stor som i hafvudstaden och hade
 naturligtvis en bättre tillfälle att visa sig särskildt i park- och
 trädgårdsanläggningar. Skalden Statius har skildrat en sådan villa
 vid Sorrento, tillhörig Pollius Titus. Han anlades i en vildmark

11/10. 89.

bländ bergen nära intill hafstranden; men bergen fingo gifva vika för en slätt mark, och vildmarken planterades med höga träd. Från staden förde en pelargång upp till villan, som omgafs af parker och trädgårdsanläggningar, utom ett hafvet till, öfver hvilket utgick från en del af villans var fri till väsan och till Scapel. Klipporna i hafvet nedanför villan voro förvandlade till vinberg, på hvilka, såsom skalden uttrycker sig, sjöjungfrurna kunde under vattnets stillhet plocka drufvor. Vid stranden stod ett marmorbadhus, med två kupoler och ett tempel åt Neptunus och ett åt Herkules. Öfver allt i villans rum och salar såg man skulpturer af det forna Gocklands bästa mästare, dyrbara målningar samt porträtter af fältherrar, skalden och filosofer.

Men privatvännens villor, huru ståtliga de än voro, öfverträffades naturligtvis vida af de kejserliga. Af kejsar Hadrianus' villa uppe i Sabienbergen stå ännu återruiner kvar. Villans park, som mätte 1/4 so. mil i omkrrets omkrets kopior af byggnader och minnesmärken från alla delar af romerska riket, som kejsaren hade genomsett och som under resan särskildt fängelat hans uppmärksamhet, och dessa kopior i marmor och granit voro uppställda i omgifningar, hvilka flöta skulke påminna om de landskap, hvori deras original befanns sig. Öfver Gordianus' villa på Kampageran betraktades som ett af sin tids underverk. Hon hade bländ annat en sal, hvors tak uppbross af 200 pelare, dels af röd porfyra, dels af afrikanska och asiatiska marmorarter.

Den romerska byggnadslyken, liksom den romerska lyken i alla hans skriftningar, utmärktes af sin stråfvan efter det imponanta och kolossala. Denna stråfvan låg redan i det romerska bygnads och sporrades ytterligare genom det rumna väldet öfver en så stor del af världen och dess rikedomar. En romersk senator ansåg sig mer än jemnogod med en utländsk konung och sökte öfver idagulägga detta genom ett gifva prögeln af det grandiosa åt alla sinas lefnadsförhållanden. Lagen för det kolossala slog också allt som oftast öfver till det maktlösa och öfocentryliga, särskildt i byggnadsväg. Man kände sig öfver öfver af att besegra skenbart öfvervinnerliga svårigheter, och ju större kostnaderna för en byggnadsplan utförande voro, dess ifrigare grep

11/10. 89.

man sig en för planens förverkligande. Man byggde villor ut i hafvet;
 man förvandlade ängar till sjöar, vildmarker till trädgårdsanläggningar,
 man flyttade och omplanterade skogar och lundar; man bortsprängde
 berg och förvandlade klipphöjda trakter till slätter. Romens äldsta
 vattenledning bestod, som vi så, af rör, nedlagda i jorden; men detta
 tog sig ingenting ut för ögat, och i stället byggdes jättstora smidliga
 aquedukter ofrån jord. Genom flere mansåldrar bekräftades de förnufts-
 en klasserna af en passion för byggnadsföretag, som ruinerade många.
 Dessa voro bland alla Konstnärer arkitekterna i Rom de mest ansedde,
 liksom också arkitekturen var den enda af de sköna Konsterna, i
 hvilka romarna verkligen skapade något nytt, den enda af de sköna
 Konsterna, åt hvilka de gifvo stämpeln af sin egen anda. Med få undan-
 tag voro ifrån kejsarne gripne af byggnadstugten. Enkelt af dem
 vilke förviga sitt namn genom att öka Romens monumentala byggnader
 med nya sidana, och i någon mån spegla sig ifrån deras karakterer
 i arten af dessa deras monument. Augustus' byggnader äro sträfsa
 en vis förnufts skönhet och värdighet; deras typ är Pantheon. Claudius'
 byggnadsverken voro riktade på det storartade och tillika nyttiga; han upp-
 förde aquedukter, sprängde tunnlar genom berg, uträddade sjöar och
 sålade trygga hamnar, der ingen menniska trodde, att en hamn kunde
 anläggas. Domitianus' byggnader vilke öfverraske och bländade; Trajanus'
 byggnader imponera med ett mildt, men oförlignligt majestet; Hadrianus'
 byggnader äro sträfsa klassisk renhet i stilen. Nero's öfvervåldiga
 med karakteren af det öfvermenskliga. Hans byggnadsplaner voro
 som feberdrömmar; hans gyllene stob var ett fiefpalats. Caligulas
 skapelser på samman omrade torde hafva varit präglade af det
 ifocutyliga, det groteska, det vanvetliga och det omöjliga. Under
 en af sina svannlösa nätter föll det honom in, att han ikke vilde
 gå ofrån fornum, för att komma från sitt palats på palatinska
 berget till statsbyggnaderna och templet på det kapitolinska.
 Följande morgon tillkallade han sin arkitekt, och denne skynda-
 de att slå en bro från det ena berget till det andra. En annan
 gång, då han befann sig i den bekanta yppiga badorten Tivoli,
 och såg den på andra sidan viken liggande staden Tivoli,
 föll det honom in, att han ikke vilde rida dit öfver viken, som på

11/10. 89.

denna punkt är något mer än en half svensk mil i bredd.
 För att denna nyck skulle tillfredsställas, måste en bro byggas
 tvärs öfver vattnet mellan de båda städerna. Detta måste
 ske med största skyndsamt; men på samma gång
 fick bron för ingen del vara utseendet af ett kastverk. Kejsaren
 befälde nämligen att hon skulle likna den affiska vägen. Hon
 skulle hafva kör- och vagnbanor i mitten, trottoarer vid sidorna;
 hviloplatsar och milstolpar, stationer för kejsarliga ibud och
 värdshus för resande. Hela den flotta, som låg färdig att afgå
 till Egypten för att afhenta den spannmål, som Rom för året
 behöfde, fick plötsligt order att infinna sig i Baja. Skeppen
 förtöjdes i tvänne rader tvärs öfver hafsviken och inbäddades
 i en jorddamme, som belades med kuggen sten. Milstolparne
 upprestes, vederbörligen försedda med inskrifter, som angifvo
 deras afstånd från den förgyllda milstolpen på romerska torget,
 och värdshusen uppfördes och försågos med allt hvad till värdshus
 hörer. Med detta måste ske inom några dagars förlopp. När
 bron är färdig, rider kejsaren, klädd i en fantastiskt krigsdräkt,
 och åtföljd af en trupp gardes soldater, öfver henne till Tivoli.
 Bästa dag igen hon öfver henne i triumfdrag. Derefter har han
 ledsant rid henne och låter henne försvinna. Tydligt kan
 blott en galning göra; men för att kunna göra det, måste galning
 vara romersk kejsare. För öfrigt dömdes man detta infall
 icke alltför hårdt. Man fann ett nöje uti att se menniskor
 viljan förverkligad öfver i de mest ändamålslösa företagen,
 och det var ju icke romarne, utan den besegrade världen, som
 fick bära omkostnaderna för galenskapen.

11/10. 89.

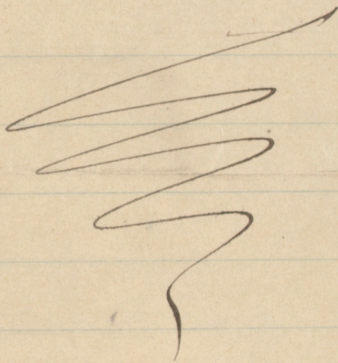
Naturligtvis voro kejsarna, såsom jag förut nämnt, de främsta byggherrarna. Särskildt förtjänar ^{anmärkas} anteckningar, att när eldsvador, jordbävningar eller andra olyckor icke lågt nägm stad, cesarerna skyndade att med stora bidrag ut den del af romerska skatkammaren, som stod till dess fria förfogande, medverka till stadens återuppbyggandet, och att egga rika privatpersoner att följa deras ~~ex~~ föredöme. Det betraktades dervid som en hederssak, att staden skulle upprättas förskönad ut sina lämningar. Var det en hellnisk stad, så ville man, att det skulle sägas: "den stad, såsom den var i förflyttna tider, innan ~~romerna~~ ^{romerna voro} ~~stodo~~ ^{edra} berkyddade, var prind för sina byggnader; men vida skönare har den nu, under cesarernas och gudinnans Romas hägn, lifvit." Men det gamla sådana olyckor förelidde nybyggandet var, ehuru storstarkt, likväl en ringa del af de byggnadsföretag, som egde rum ^{inom} ~~under~~ ~~alla~~ ~~ut~~ ~~om~~ ~~fr~~ ~~Rom~~ under nästan alla cesarers regeringar. Med afseende på allmännyttiga ~~byggnader~~ ^{byggnader} sådana utomfr Rom, var det gifvet, att Italien skulle gynnas i främsta rummet, och detta skedde i synnerhet under juliens och flavians styrelse. Främst kom naturligtvis Rom i åtanke. Hela den palatiniske kullen är beträkt af ruiner efter väldiga kejsarpalats. De präktfulla templet på Kapitolium ^{vara} ~~vara~~ ~~och~~ ~~den~~ ~~största~~ ~~del~~ ~~den~~ ~~byggda~~ ~~med~~ ~~genom~~ ~~cesarerna~~. Så och så flere af de präktbyggnaderna på och omkring Forum Romanum. Likaså ~~den~~ ^{den} ~~amfiteatern~~, hvars ruiner under namnet Coliseum äro vulldkända. Så och så de ofantliga med ständigt utrustade offentliga badhusen. ^{San} ~~Ständ~~ ^{den} ~~den~~ skönaste af den cesariska tidens arkitektoniska anläggningar ^{på} ~~var~~ ^{Forum} ~~Forum~~ Trajanum, hvars arkitekt var hellenen Apollodorus från Damascus. Torget, hvars mitt förades af kejsar Trajanus' förgyllda ryttarstaty, hade på hvarje sida halfcirkelformiga utrandningar och omgafs af präktfulla ~~templet~~ ~~och~~ ~~andra~~ ~~offentliga~~ ~~byggnader~~, samt af portiker, hvilas bjälklag uppburo förgyllda statyer och trofeer. Redan i början af sin styrelse började Trajanus i Rom en byggnadsverksamhet, störe än någon föregående kejsares, ehuru flere af dessa, såsom Nero och Domitianus, ~~skänkte~~ ^{skänkte} ~~fr~~ ~~byggnadsföretag~~. ^{Plinius} ~~Plinius~~ ~~den~~ ~~quinte~~ ~~berättar~~, att de Trajanska anläggningarna i Rom voro så många och så stora, att man blott med svårighet kunde finna ^{skickligt} ~~skickliga~~ ~~fackmän~~ ~~fr~~ ~~doras~~ ~~fullbordade~~. Detta äfven af den orsak, att Trajanus utspred jättelösa byggnadsverk äfven i det fjärra Italien och i provinserna; bland dem vägar, hvarmed det ~~romerska~~ ^{romerska} ~~nätet~~ ^{nätet} ~~af~~ ~~väg~~ ~~gator~~, samt ~~kanaler~~ ^{kanaler} ~~och~~ ~~agrarledningar~~, och hela städer. Trajanus efterträddes af Hadrianus, en autokrat för de sköna konsterna, ej minst för arkitekturen. Medan han i Rom fortsatte ^{hans} ~~sin~~ ~~företag~~ ~~verks~~ ~~och~~ ~~lät~~ ~~uppföra~~ ~~den~~ ~~nya~~ ~~storstad~~ ~~och~~ ~~präktfulla~~ ~~byggnaden~~ ~~efter~~ ~~den~~ ~~andra~~ — bland dem sitt eget grafhus, det Hadrianska Mausoleet, — ^{beröf} ~~beröf~~ ~~sin~~ ~~byggnader~~ ~~af~~ ~~palerischer~~ ~~och~~ ~~statyer~~,

11/10. 89.

11/10. 89.

Och så är det otvivelaktigt till största delen helleniska Konstnärer, som utgjort
 det mesta och det bästa af den romerska arkitekturens verk. Dessa voro
 emellertid icke ^{endast} slaviska efterkärningar af den helleniska blomstrings-
 tidens. I den romerska finsten ätkilliga nya uppslag i både tekniskt
 och Konstnärligt upseende, ~~ett~~ för hvilka jag förordet skall redogöra.)
 Men såvitt man får döma af dess gärdensade monumenter, nämligen
~~dess~~ ^{esseriernas yppersta arkitektoniska skapelser} i allt sitt näjast icke nästa sig med den ^{lärdas ut} hjälpslöda hel-
 leniska Konstens i ädelt behag. Det kallar ~~igen~~ de senare etc
 utsärligt något, som ej kan analyseras och ej åtkommas medel
 ningar af dens proportioner, men som står i audligt samband med
 hellenernas orkestik och gymnastik, med dens ~~sinne~~ ^{utbildade sinne}
^{tille skönelse utbildade} för de meniska formernas idealitet. Det finner nämligen här i världen,
 som härskar kejserlig maktfullkomlighet eller materiella rikedomar
 lyckas åstadkomma, men blott kan vinna genom audlig och fysisk
 förädling af individerna. På Konstens område är detta ^{medel} ~~för~~ ^{medel} makt
 och kapitaler outkumliga just det, som gifva åt Konsten dess högsta
 värde. Vi må pris oss lyckliga, att så är. Det skulle gå meniskheten
 illa, om allt kunde ^{medelbart} vinnas medel kraft och penningar.

11/10. 89.

